

Oikeuden vaakaa kalibroimassa: kognitiiviset vinoumat ja oikeudellinen ratkaisutoiminta

1. Johdanto

“[– –] the pitfalls the human mental process sets for analysts cannot be eliminated; they are part of us. What can be done is to train people how to look for and recognize these mental obstacles, and how to develop procedures designed to offset them.”

(Douglas MacEachin, former CIA Deputy Director of Intelligence)¹

Kognitiiviset vinoumat ovat ihmisen ajattelun piirteitä, jotka poikkeavat rationaalisuuden ideaalista. Ne heijastavat sitä, miten myös hyvin kyvykkäiden ja asiantuntevien ihmisyksilöiden rationaalisuus on rajoitettua.²

Kognitiivisia vinoumia on tunnistettu runsaasti. Mieleemme vääristää monin tavoin tietoisuuteen suodattuvaa tietoa, yleensä täysin tiedostamattamme. Evoluutiivisesti päätöksentekoa nopeuttavat kognitiiviset vinoumat ovat merkittäviä ihmislajin selviytymisen kannalta.³ Nopea ajattelu johtaa kuitenkin myös virheisiin.

Tyypillisiä kognitiivisia vinoumia ovat esimerkiksi vahvistusvinouma, jonka mukaan olemme taipuvaisempia tunnistamaan tietoa, joka vahvistaa ennakkokäsityksiämme, ja sivuuttamaan tiedon, joka on ennakkokäsityksiemme vastaista;

* *Siina Raskulla*, HT, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto.

1. Douglas MacEachin, Foreword, s. ix–xi teoksessa Richards J. Heuer, Jr., *Psychology of Intelligence Analysis*. Center for the Study of Intelligence. Central Intelligence Agency 1999, s. xi.
2. Ks. Andrew D. Banasiewicz, *Evidence-Based Decision-Making: How to Leverage Available Data & Avoid Cognitive Biases*. Routledge 2019, s. 3–26. Rajoitetusta rationaalisuudesta ks. esim. Heuer 1999, s. 2–3, 111–114 ja Dennis Chong, *Degree of Rationality in Politics*, s. 96–129 teoksessa Leonie Huddy – David O. Sears – Jack S. Levy (eds), *The Oxford Handbook of Political Psychology*. 2nd ed. Oxford University Press 2013, s. 97–99. Koeasetelmista ks. esim. Ville A. Saarinen – Jussi Palomäki, Psykojuridinen näkökulma tuomarin päätöksentekoon, erityisesti rangaistuksen määräämiseen. *Lakimies* 6/2021, s. 993–1014, 995–997.
3. Ks. esim. Martie G. Haselton – Daniel Nettle – Paul W. Andrews, *The Evolution of Cognitive Bias*, s. 724–746 teoksessa David M. Buss (ed.), *The Handbook of Evolutionary Psychology*. John Wiley & Sons 2015, s. 725–776; Martie Haselton – Gregory A. Bryant – Andreas Wilke – David Frederick – Andrew Galperin – Willem E. Frankenhuis – Tyler Moore, *Adaptive Rationality: An Evolutionary Perspective on Cognitive Bias*. *Social Cognition* 27(5) 2009, s. 733–763 ja Peter M. Todd – Ralph Hertwig – Ulrich Hoffrage, *Evolutionary Cognitive Psychology*, s. 776–802 teoksessa Buss 2015.

kehystämisvaikutus, jonka mukaan siihen, mihin johtopäätökseen tulemme, vaikuttaa paljon, miten tietoa esitetään, vaikka tieto itsessään ei muuttuisi; laumavietti, jonka takia olemme taipuvaisia seuraamaan muita eli tulkitsemaan tietoa siten kuin muut ovat aiemmin sitä tulkinneet.⁴

Kognitiivisia vinoumia tutkivat käyttäytymistiede ja psykologia. Tutkimusta vinoumien vaikutuksista päätöksentekoon on tehty esimerkiksi talouden, politiikan ja oikeuden aloilla.⁵ Tutkimuksen avulla pyritään myös tunnistamaan keinoja, joilla päätöksentekoa harhauttavien kognitiivisten vinoumien vaikutuksia voitaisiin ehkäistä.⁶ Keinoja on kehitetty esimerkiksi finanssi- ja tiedustelualalla sekä lääketieteellisessä diagnosoinnissa. Oikeudelliseen ratkaisutoimintaan vinoumia ehkäiseviä toimintatapoja on sisällytetty jo antiikin ajoista saakka. Periaate ”samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla” on muotoiltu Aristoteleen teoksissa noin 350 vuotta ennen ajanlaskun alkua.⁷ Tämä periaate korostaa sitä, ettei oikeudellinen päätöksenteko saa perustua mielivaltaisiin ja subjektiivisiin perusteisiin.⁸ Haasteena on edelleen se, ettemme tunnista vinoumien vaikutuksia, koska ne ovat määritelmällisestikin tiedostamattomia.⁹

Tämän katsauksen tarkoituksena on lyhyesti pohtia, miten oikeudellisen ratkaisutoiminnan teoria ja käytäntö auttavat ratkaisujen tekijöitä ehkäisemään kognitiivisten vinoumien vaikutuksia. Tavoitteena on myös tunnistaa niistä vinoumia vahvistavia vaikutuksia (luku 3). Tämän jälkeen tunnistetaan keskeisiä kehitysalueita oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa aiemman kotimaisen tutkimuksen valossa (luku 4). Lopuksi nostetaan esiin keskeiset havainnot sekä tunnistetaan resurssien niukkuuden vaikutus sekä pohditaan lyhyesti, olisiko tekoälystä ratkaisuksi (luku 5).

4. Eri kognitiivisten vinoumien kattavasta luettelosta ja määritelmistä ks. Banasiewicz 2019, s. 257–263.
5. Ks. Martti Vihanto, Rationaalisuusoletuksen valinta oikeustaloustieteessä. *Oikeus* 2/2006, s. 225–240.
6. Vinoumien vaikutusten huomioinnista lääketieteellisessä diagnosoinnissa ks. esim. Celeste S. Royce – Richard M. Schwartzstein – Margaret M. Hayes, Teaching Critical Thinking: A Case for Instruction in Cognitive Biases to Reduce Diagnostic Errors and Improve Patient Safety. *Academic Medicine* 94(2) 2019, s. 187–194 ja Iivo Hetemäki, Lääketieteellinen päätöksenteko ja sitä kuormittavat tekijät. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 134(24) 2018, s. 2461–2466.
7. Ks. Stefan Gosepath, Equality. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* 2021 osoitteessa: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/equality/>.
8. Myös lääketieteellisessä diagnosoinnissa periaate ”kun kuulet kavioiden kopinaa, ajattele hevosia, älä seeproja” on ilmeisesti vanhempi kuin ymmärryksemme kognitiivisista vinoumista. Se kuitenkin ohjaa lääkäriä keskittymään diagnostiikassa ensin todennäköisimpiin eli yleisimmin esiintyviin sairauksiin.
9. Ks. Heuer 1999, luku 1.

Tutustutaan ensin kuitenkin lyhyesti kognitiivisiin vinoumiin, kognitiiviseen kaksoisprosessiteoriaan sekä aiheeseen liittyvään aikaisempaan oikeustieteelliseen tutkimukseen.

2. Kognition vinoumat ja oikeustiede

Kognitiotieteilijät Amos Tversky ja Daniel Kahneman julkaisivat vuonna 1974 artikkelin, jossa tutkittiin päätöksentekoa epävarmuudessa. He tunnistivat useita kognitiivisia vinoumia, jotka liittyivät erityisesti tilastollisten todennäköisyyksien arvioimiseen.¹⁰ Kognitiivisia vinoumia on tämän jälkeen tunnistettu useita. Kaikki vinoumat eivät liity tilastollisten todennäköisyyksien arviointiin, vaan ne kattavat laajemmin muistamiseen sekä käsitysten muodostamiseen ja päätöksentekoon liittyviä tapahtumia eli yleisesti kaikkia kognitiivisia prosesseja.¹¹ Kognitiivisten vinoumien tunnistaminen myötävaikutti kognitiivisten prosessien kaksoisprosessiteorian syntyyn. Tämän teorian mukaan ihmisen ajattelu voidaan jakaa Systeemi 1- ja Systeemi 2 -tyypin ajatteluun.¹² Kognitiivisia vinoumia synnyttää Systeemi 1 -tyypin ajattelu, joka on nopeaa, automaattista ja tiedostamatonta (taulukko 1).¹³

Kognitiivisia prosesseja ja niiden vaikutuksia päätöksenteossa on tutkittu monella alalla. Tiedostamattomienkaan prosessien vaikutukset eivät ole yksinomaan negatiivisia. Pitkän ammattikokemuksen omaavat henkilöt saattavat intuitionsa ansiosta tehdä oikeita ratkaisuja hyvin nopeasti. Vinoumillla on kuitenkin merkittäviä haittavaikutuksia päätöksenteossa.¹⁴ Vinoumien vaikutukset ovatkin herättäneet mielenkiintoa, ja niistä on alettu keskustella kasvavassa määrin oikeustieteellisessä kirjallisuudessa.

10. Amos Tversky – Daniel Kahneman, Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. Science 185(4157) 1974, s. 1124–1131.

11. Ks. esim. Banasiewicz 2019, s. 10–19 ja Heuer 1999, s. 17–30.

12. Daniel Kahneman, Thinking, Fast and Slow. Farrar, Straus and Giroux 2011 ja Jonathan Evans – Keith Frankish (eds), In Two Minds: Dual Processes and Beyond. Oxford University Press 2009. Ks. myös Saarinen – Palomäki 2021, s. 995–997 ja Katherine Hibbs Pherson – Randolph H. Pherson, Critical Thinking for Strategic Intelligence. SAGE 2021, s. 66–71.

13. Vinoumien vaikutuksista päätöksentekoon laajemmin ks. Gideon Keren – George Wu (eds), The Wiley Blackwell Handbook of Judgement and Decision Making. John Wiley & Sons 2016, osa III.

14. Kuvausta vinoumien vaikutuksista ks. esim. Heuer 1999, luvut 9–12. Mielenkiintoisesti päätöksenteon vinoumien vaikutuksista ja hyödyntämisestä poliittisessa valtakamppailussa, kuten ajankohtaisessa hybridivaikuttamisessa, on kirjoittanut Joonas Pörsti teoksessaan Propagandan lumo (Teos 2017). Pörstin teoksen pohjalta keskeiseksi tutkimukseksi nousee George Lakoffin tuotanto, jossa yhdistyvät muun muassa kognitiotutkimus, kielitiede ja politiikan tutkimus.

Taulukko 1. Kognition kahteen systeemiin liitettyjä ominaisuuksia.¹⁵

Systeemi 1	Systeemi 2
Evolutiivisesti vanha	Evolutiivisesti uusi
Tiedostamaton, esitietoinen	Tietoinen
Jaettu eläinten kanssa	Yksilöllinen (erityinen) ihmisille
Implisiittistä tietoa	Eksplisiittistä tietoa
Automaattinen	Kontrolloitu
Nopea	Hidas
Samanaikainen	Sarjallinen
Korkea kapasiteetti	Pieni kapasiteetti
Intuitiivinen	Refleктоiva
Tilannekohtainen	Yleinen
Pragmaattinen	Looginen
Perustuu mielle yhtymiin	Perustuu sääntöihin
Riippumaton yleisestä älykkyydestä	Yhteydessä yleiseen älykkyyteen ¹⁶

Kansainvälisesti oikeuden ja käyttäytymistieteen suhde ei kuitenkaan ole uusi liitto. Tästä kertoo esimerkiksi yhdysvaltalainen Law and Human Behavior -journali, jota on julkaistu vuodesta 1977 alkaen. Käsitystä oikeudellisen päätöksenteon rationaalisuudesta ovat kriittisesti tarkastelleet esimerkiksi Christine Jolls, Cass R. Sunstein sekä Ruotsin keskuspankin taloustieteen palkinnon (niin sanotun taloustieteen Nobel-palkinnon) työstään saanut Richard H. Thaler. Heidän näkökulmansa on kuitenkin se, miten lailla voidaan ohjata yksilöitä tekemään rationaalisempia ratkaisuja myös vinoumia hyödyntäen.¹⁷ Kansainvälisessä tutkimuksessa paljon huomiota kiinnittyy myös todistajapsykologiaan sekä valamiehistöön.¹⁸ Tämän katsauksen kannalta mielenkiintoisempaa on kuitenkin

15. Taulukon lähde: Keith Frankish – Jonathan Evans, *The Duality of Mind: A Historical Perspective*, s. 1–30 teoksessa Evans – Frankish 2009, s. 15. (Suomennos S. R.)

16. Yleisellä älykkyydellä viitataan esimerkiksi kykyyn suoriutua erilaisista kognitiivisista tehtävistä, myös numeerisista, sanallisista, tilanhahmotuksellisista ja mekaanisista tehtävistä. Ks. esim. Kendra Cherry, *How general Intelligence (G Factor) is Determined*. VeryWellMind 6.6.2023 osoitteessa <https://www.verywellmind.com/what-is-general-intelligence-2795210>.

17. Ks. esim. Christine Jolls – Cass R. Sunstein, *Debiasing through Law*. Working Paper 11738, National Bureau of Economic Research 2005; Richard H. Thaler – Cass R. Sunstein, *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth and Happiness*. Yale University Press 2008 ja Christine Jolls, *Behavioral Law and Economics*. Working Paper 12879. National Bureau of Economic Research 2007.

18. Ks. esim. Tarika Daftary-Kapur – Rafaele Dumas – Steven D. Penrod, *Jury Decision-Making Biases and Methods to Counter Them*. *Legal and Criminological Psychology* 15(1) 2010, s. 133–154. Suomessa maallikkotuomareita kutsutaan lautamiehiksi. Lautamiesten roolista

käyttäytymistutkimus, joka kohdistuu alan ammattilaisten tekemään oikeudelliseen analyysiin ja päätöksentekoon.¹⁹ Viime vuosina on tutkittu erityisesti esimerkiksi lainkäytön kohteen sukupuolen tai rodun vaikutusta oikeudelliseen päätöksentekoon.²⁰

Suomessa oikeuspsykologisessa tutkimuksessa on tarkasteltu niin ikään todistajapsykologiaa eli todistajankertomuksia²¹ sekä todistajanlausunnon luotettavuuden arviointia.²² Myös tuomareiden päätöksenteko on saanut huomiota. Helinä Häkkänen-Nyholmin vuonna 2018 julkaistu artikkeli Oikeuspsykologian sovelluskohteiden historiaa peräänkuulutti tuomareiden päätöksentekoon vaikuttavien seikkojen tutkimista.²³ Maria Sahimaa on vuonna 2021 julkaistussa artikkelissaan Todistajankertomuksessa esiintyvät ristiriidat oikeuspsykologisesta ja oikeudellisesta näkökulmasta korostanut tuomioistuinten päätösten laajempaa perustelua sen legitimitettiin ja yleisen luottamuksen näkökulmasta.²⁴ Helsingin yliopistossa on vuonna 2023 laadittu tuomarin päätöksenteon virhelähteisiin liittyvä pro gradu -tutkielma, jossa on niin ikään peräänkuulutettu tuomareiden valmiutta tunnistaa vinoumien vaikutus.²⁵ Viimeisimpänä kognitiivisiin vinoumiin on viitattu Maija Aalto-Heinilän ja Mirjami Pason vuonna

käydään omaa keskusteluaan. Keskustelussa on kuitenkin noussut esiin esimerkiksi yleiseen elämäkokemukseen viittaaminen argumenttina. Argumenttina yleiseen elämäkokemukseen viittaaminen indikoi saatavuusvinoumaa eli päätelmien tekemistä oman rajallisen tiedon ja kokemuksen valossa ottamatta huomioon otannan suppeutta. Aiemmassa tutkimuksessa on kuitenkin todettu, ettei yleiseen elämäkokemukseen vetoaminen ole ainoastaan maallikotuumareiden käyttämä argumentti vaan että myös tuomarit viittaavat yleiseen elämäkokemukseen joutuessaan tekemään ratkaisuja puutteellisin tiedoin. Ks. Kaijus Ervasti – Virve-Maria de Godzinsky, Uusi lautamiesjärjestelmä tutkimusten valossa. *Defensor Legis* 6/1999, s. 943–955. Arvion tekemiseksi tarvittaisiin toki ajantasaisempaa tietoa.

19. Ks. esim. Ray Bull – Iris Blandón-Gitlin (eds), *The Routledge International Handbook of Legal and Investigative Psychology*. Taylor & Francis Group 2019.
20. Ks. esim. Monika Lewandowicz-Machnikowska – Tomasz Grzyb – Dariusz Dolinski – Wojciech Kulesza, Gender Biases in Legal Decision-Making: An Exploration of Judicial and Public Perceptions across Multiple Offences. *Journal of Criminal Psychology* 14(2) 2024, s. 120–135; Andrea L. Miller, Expertise Fails to Attenuate Gendered Biases in Judicial Decision-Making. *Social Psychological and Personality Science* 10(2) 2019, s. 227–234.
21. Ks. esim. Henna Marjosola, Oikeuspsykologinen näkökulma vastakuulusteluun. *Oikeus* 2/2021, s. 159–185.
22. Henna Airaksinen, Todistajanlausunnon luotettavuuden arviointi tuomioistuimessa. Helsingin yliopisto 2014.
23. Helinä Häkkänen-Nyholm, Oikeuspsykologian sovelluskohteiden historiaa. *Defensor Legis* 2/2018, s. 184–193.
24. Maria Sahimaa, Todistajankertomuksessa esiintyvät ristiriidat oikeuspsykologisesta ja oikeudellisesta näkökulmasta. *Defensor Legis* 4/2021, s. 1025–1043.
25. Anna Haikarainen, Tuomarin päätöksenteon virhelähteet rikosasian ratkaisuharkinnassa. Helsingin yliopisto 2023.

Oikeuden vaakaa kalibroimassa: kognitiiviset vinoumat ja oikeudellinen ratkaisutoiminta

2024 julkaistussa artikkelissa Faktapremissi ja normipremissi: dualismista kohti holistisempaa oikeudellisen argumentaation teoriaa.²⁶

Nimenomaan kognitiivisia vinoumia tuomarien päätöksenteossa ovat tarkastelleet Ville A. Saarinen ja Jussi Palomäki vuonna 2021 julkaistussa artikkelissaan Psykojuridinen näkökulma tuomarin päätöksentekoon, erityisesti rangaistuksen määrittämiseen. Saarinen ja Palomäki ovat tarkastelleet tuomarin päätöksenteon erityispiirteitä psykologisen päätöksenteon tutkimuksen näkökulmasta sekä käräjäoikeutta päätöksentekoympäristönä ja sen merkitystä päätöksenteon kannalta.²⁷ Saarisen ja Palomäen tutkimus muodostaa pohjan luvussa 4 olevalle tarkastelulle oikeudellisen ratkaisutoiminnan kognitiivisista haasteista. Kognitiivisten vinoumien vaikutuksia erityisesti todistusharkinnan näkökulmasta ovat tarkastelleet Henna Marjosola, Timo Saranpää ja Julia Korkman vuonna 2021 julkaistussa artikkelissaan Hypoteesit ja vaihtoehdot selitykset rikosasian näytön arvioinnissa, ja siihen viitataan niin ikään luvussa 4.²⁸

3. Lainoppi ja kognitiiviset vinoumat

Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on modernin oikeuden historian alusta saakka ollut menetelmiä, joiden tavoitteena on ollut varmistaa ratkaisun objektiivisuus. Vaikka kognitiivinen vinouma on käsitteenä uusi, tämä ihmisen ajattelua kuvaava ilmiö itsessään ei ole. Inhimillisen ajattelun heikkouksien tunnistaminen ja ehkäiseminen vaikuttavatkin olevan läsnä vakiintuneissa tulkinta-, argumentaatio- ja oikeuslähdeopeissa sekä keskeisissä oikeusperiaatteissa.

Taulukkoon 2 on koottu joitain esimerkkejä siitä, mitä yleisimpiä ajattelun vinoumia lainopin menetelmät tasapainottavat kalibroiden oikeuden vaakaa tasapainoisemmaksi, ja toisaalta siitä, mitä vinoumia ne osaltaan saattavat vahvistaa. Monista ratkaisutoiminnan rationaalisuutta vahvistavista piirteistä huolimatta voidaan havaita, että lainopin menetelmät eivät tarkoita vinoumista vapaata päätöksentekoa. Päätöksenteon teorioista riippumatta tosiasiallisessa ratkaisutoiminnassa on kuitenkin vakiintuneesti läsnä elementtejä, kuten lain-tulkinta- ja oikeuslähdeopeja, joiden avulla voidaan kontrolloida kognitiivisia vinoumia ja niiden vaikutuksia.

26. Maija Aalto-Heinilä – Mirjasi Paso, Faktapremissi ja normipremissi: dualismista kohti holistisempaa oikeudellisen argumentaation teoriaa. *Lakimies* 7–8/2024, s. 912–934.

27. Saarinen – Palomäki 2021.

28. Henna Marjosola – Timo Saranpää – Julia Korkman, Hypoteesit ja vaihtoehdot selitykset rikosasian näytön arvioinnissa. *Lakimies* 3–4/2021, s. 460–496.

Taulukko 2. Esimerkkejä lainopin tulkintaoppien vahvuuksista ja heikkouksista kognitiivisten vinoumien näkökulmasta.

Lainoppi	Heikentää vinoumaa	Vahvistaa vinoumaa
Sanamuodon mukainen tulkinta	<p>Heikentää vahvistusvinoumaa: perustuu objektiivisiin kriteereihin.</p> <p>Heikentää saatavuusvinoumaa: keskittyy lain sanamuotoon, ei tulkitsijan muistiin tai kokemuksiin.</p>	<p>Vahvistaa kehystysvinoumaa: sanamuodon valinta vaikuttaa tulkintaan lain hengen tai tarkoituksen vastaisesti.</p> <p>Vahvistaa monimutkaisuusvinoumaa: tarjoaa yksinkertaisia ratkaisuja monimutkaiseen ongelmaan.</p>
Tarkoituksenmukainen tulkinta	<p>Heikentää sanamuodon mukaisen tulkinnan kehystysvinoumaa kehystämällä asia sanamuodon lisäksi esimerkiksi lain tarkoitukseen.</p> <p>Heikentää monimutkaisuusvinoumaa: tunnistetaan lain taustalla olevat laajemmat vaikutussuhteet ja ilmiöt.</p>	<p>Vahvistaa vahvistusvinoumaa: etsitään lainsäätäjän tarkoituksesta vain niitä näkökulmia, jotka tukevat aiemmin muodostunutta ennakkokäsitystä.</p> <p>Vahvistaa kehystysvinoumaa: tulkintaan vaikuttaa tapa, jolla tieto esitetään.</p>
Systeeminen tulkinta	<p>Heikentää saatavuusheuristiikkaa: vaatii laajempaa näkökulmaa ja useiden lakien huomioon ottamista.</p> <p>Heikentää vahvistusvinoumaa: otetaan huomioon useita eri näkökulmia ja periaatteita.</p>	<p>Vahvistaa ankkurointivinoumaa ja representatiivisuusheuristiikkaa: liiallinen huomio tiettyihin lakeihin tai saatavilla olevaan oikeuskäytäntöön.</p> <p>Vahvistaa laumavinoumaa ja status quo -vinoumaa: noudatetaan aiempaa tulkintaa tarkastelematta sitä, onko aiempi tulkinta mahdollisesti virheellinen tai ovatko olosuhteet muuttuneet.</p>
Lain ensisijaisuus	<p>Heikentää representatiivisuus- ja saatavuusheuristiikkaa: tarjoaa selkeät ja yhtenäiset säännöt.</p>	<p>Vahvistaa konfirmaatiovinoumaa: tunnistaako päätöksentekijä kaikki relevantit normit vai ainoastaan ne, jotka tukevat hänen ennakkokäsityksiään.</p>

Oikeuden vaakaa kalibroimassa: kognitiiviset vinoumat ja oikeudellinen ratkaisutoiminta

Myös monet prosessuaaliset tekijät, kuten esteellisyysäännökset, julkisuusvaatimus sekä päätösten korjaus-, oikaisu- ja valitusprosessit, ovat osaltaan tukemassa sitä, että esimerkiksi kognitiivisista vinoumista johtuvat virheelliset ratkaisut tunnustetaan ja korjataan (taulukko 3). Prosessien uudelleenkehystäminen kognitiivisten vinoumien torjunnan työkaluiksi ohjaa ajattelemaan ei ainoastaan itse ratkaisua vaan myös sitä, miten siihen on päädytty.²⁹ Nimenomaan tästä näkökulmasta voidaan pohtia myös sitä, miten kehittää oikeudellista ratkaisutoimintaa.

Taulukko 3. Prosessuaaliset edellytykset kognitiivisia vinoumia ehkäisevinä mekanismeina: vertailua tieteessä ja tiedustelutoiminnassa käytettyihin mekanismeihin.

Prosessuaaliset edellytykset	Vertailu
Tapauskohtainen harkinta	Vrt. tilannekohtainen logiikka (Heuer 1999, s. 32–34).
Näyttökynnys	Vrt. todennäköisyyksien arviointi ja esittäminen (Pherson – Pherson 2021, s. 238–249).
Syyttömyysolettama	Vrt. tiedon syväanalyysi (Heuer 1999, s. 40–42).
Tieteellisen tiedon soveltaminen (esimerkiksi asiantuntijatuomarit)	Vrt. teorioiden soveltaminen (Heuer 1999, s. 34–38).
Esteellisyysäännökset	Vrt. kognitiiviset pakottamisstrategiat (Edmond – Martire 2019, s. 658–660).
Kollegiaalinen päätöksentekotapa	Vrt. ryhmätyöskentely (Heuer 1999, s. 78–81; Pherson – Pherson 2021, s. 81–90).
Äänestys	Vrt. konsensusvalinta (Heuer 1999, s. 43).
Valitusmahdollisuus	Vrt. vertaisarviointi (Pherson – Pherson 2021, s. 289).
Perusteluvaatimus	Vrt. vaihtoehtoisten mallien tunnistaminen (Heuer 1999, luku 8; Pherson – Pherson, luku 13).

29. Heuer 1999, s. 31 ja Pherson – Pherson 2021, s. xxvi.

4. Kehittämisalueita kirjallisuuden valossa

4.1. Päätösten oikeuttaminen ja perustelevminen

Minds are like parachutes. They only function when they are open.
(Richards J. Heuer)³⁰

Mielen tulee olla avoin toimiakseen. Kognitiiviset vinoumat ja muut ajattelun oikopolut ovat kuitenkin alitajuntaisia prosesseja, jotka usein sulkevat mielen vaihtoehtoisilta ratkaisutavoilta.³¹ Miten siis pitää mieli avoinna?

Kriittinen kysymys kuuluu, onko aikojen kuluessa rakentuneessa ratkaisuheuristiikassa sisäänrakennettuna käsityksiä, jotka altistavat vinoumille? Oikeudellista ratkaisutoimintaa on kirjallisuudessa kuvattu eräänlaisena kaksoisprosessina, jossa ratkaisu ensin keksitään tai löydetään ja vasta tämän jälkeen pyritään ”todistamaan oikeaksi ja lainmukaiseksi”.³² Tässä mallissa oikeudellinen ratkaisu syntyy ensin intuitiivisesti tuomarin mielessä ja vasta tämän jälkeen se saa justifikaationsa normi- ja faktaperusteluista.³³ Mallissa päätöksenteon oletetaan siis nojaavan tuomarin ammattitaidon kautta kehittyneeseen intuitioon, jossa ratkaisun oikeuttaminen ja perustelujen julkituonti ovat erotettavissa olevia. Sijoitettuna edellä mainittuun kognitiivisten kaksoisprosessien viitekehykseen

”[– –] ratkaisuheuristiikat vastaavat melko pitkälti tyyppin 1 prosesseja ja ratkaisun justifointi taas tyyppin 2 prosesseja. Lopputuloksen oikeudenmukaisuus riippuu tällöin siitä, mistä ratkaisuheuristiikat tulevat: ilmentävätkö ne joitakin tuomarin työssä implisiittisesti opittuja vääriä yleistyksiä ja esimerkiksi asianosaisten ulkonäön tuomarissa herättämiä syvään juurtuneita ennakkoluuloja vai kenties hyvin sisäistettyjä oikeusnormeja”.³⁴

Saarisen ja Palomäen kuvauksen mukaan on siis mahdollista, ettei tuomari tai virkamies tunnista päätöksentekoonsa vaikuttaneita tekijöitä.³⁵ Mikäli ratkaisuheuristiikat nojaavat yksinomaan intuitioon, kognitiivisten vinoumien vaikutuksia ei kontrolloida lainkaan. Kontrollin sijaan luotetaan ratkaisijan ammattitaidon seurauksena syntyneeseen ensivaikutelmaan.

30. Heuer 1999, s. 65.

31. Pherson – Pherson 2021, s. 26–27.

32. Jyrki Virolainen – Petri Martikainen, Tuomion perustelevminen. Talentum 2010, s. 11.

33. Virolainen – Martikainen 2010, s. 11–15. Ks. myös Saarinen – Palomäki 2021, s. 997–1000.

34. Saarinen – Palomäki 2021, s. 998.

35. Ks. Saarinen – Palomäki 2021, s. 997.

Myös oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa aiemmin vallinneen yhden ainoan oikean ratkaisun ideaali voi niin ikään osaltaan vahvistaa kognitiivisten vinoumien vaikutusta.³⁶ Mikäli intuitiivisesti löydetty ratkaisu läpäisee justifointivaiheen eli sille on löydettävissä perustelut, vaihtoehtoisia ratkaisuja ei välttämättä pyritä edes etsimään. Vaihtoehdoille ei nähdä enää tarvetta, vaikka yhden oikean vaihtoehdon tavoittelu ei itsessään estäisikään puntarointia.³⁷ Tällöin jäävät puuttumaan muiden mahdollisten perusteltavissa olevien ratkaisujen tunnistaminen sekä niiden keskinäinen arviointi ja punninta.³⁸

Kokeneella asiantuntijalla ensimmäinen ajatus voi olla vaihtoehtoista paras. Näin ei kuitenkaan ole aina.³⁹ Kuten Saarinen ja Palomäki ovat esittäneet, lain-tulkintaongelmien ratkaisuun tarvitaan nimenomaan Systemin 2 prosesseja.⁴⁰ Myös Virolainen ja Martikainen ovat tuoneet esille sitä, ettei oikeudellinen ratkaisu ole – tai ainakaan sen ei tulisi olla – puhtaasti intuitiivinen arvaus. Sen sijaan ratkaisu on johdettu ammattitaidon avulla syntyneestä esiyymmärryksestä, joka ohjaa tuomaria ratkaisun saavuttamisessa.⁴¹ Oikeudellisen ratkaisuteorian päivittäminen on siis ainakin heuristiikan osalta tarpeen. Vaihtoehtoisena teoreettisena mallina voisi olla ratkaisutoiminnan kuvaaminen hermeneuttisena kehänä, jossa ”jokaista yksityiskohtaa on tarkasteltava kokonaisuuden osana samaan aikaan, kuin yksityiskohdat vaikuttavat kokonaisuuteen”.⁴² Toinen vaihtoehto on niin sanottu tuomion lykkäys -malli (deferred judgement), jossa löytämisen ja perustelemisen vaiheet eli idean tuottaminen (idea-generation) ja idean arvioiminen (idea-evaluation) on erotettu toisistaan. Tämän mallin mukaisessa ratkaisutoiminnassa pyritään tunnistamaan myös muita kuin ensimmäiseksi syntynyt idea ja arvioimaan tunnistettuja ideoita toisiaan vasten. Ensimmäinen idea syntyy usein systeemin 1 prosessissa, mutta muiden ideoiden tunnistaminen sekä niiden arviointi vaativat systeemin 2 prosesseja.⁴³

Kognitiivisten vinoumien näkökulmasta keskeinen vaihe, jossa vinoumien kontrolloiminen tapahtuu, on ratkaisun perusteleminen. Perusteluvollisuus itsessään vahvistaa kaikenlaisen oikeudellisen ratkaisutoiminnan rationaalisuutta ja ehkäisee kognitiivisten vinoumien vaikutuksia. Vaikka perustelut kirjoitetaan nimenomaan asianosaisille ja laajemmalle yleisölle, lainkäyttäjät kirjoittaa ratkaisun myös itseään varten. Esimerkiksi tuomarit kontrolloivat

36. Vrt. oletus välttämättömyydestä, oletus yhdestä ratkaisusta, ks. Pherson – Pherson 2021, s. 71.

37. Virolainen – Martikainen 2010, s. 24.

38. Vrt. Jack Davis, Introduction, s. xiii–xxv teoksessa Heuer 1999, s. xxiii. Pro et contra -punninnasta ks. jäljempänä luku 5.

39. Heyer 1999, s. 77.

40. Saarinen – Palomäki 2021, s. 995.

41. Virolainen – Martikainen 2010, s. 14.

42. Pauli Rautiainen – Aura Kostianen – Visa Kurki – Niko Soininen – Tapio Määttä, Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino 2023, luku 1.3. Ks. myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 29.

43. Heuer 1999, s. 76–77 ja Pherson – Pherson 2021, s. 191–193.

itseään ja harjoittavat itsekritiikkiä perustelujen kautta.⁴⁴ Vaikka perusteluiden avoimuus on lisääntynyt, perusteluiden kattavuudessa ja ymmärrettävyydessä on edelleen kehitettävää. Esimerkiksi Sahimaa on ottanut kantaa tuomioistuinten päätösten läpinäkyvämpien perusteluiden puolesta ja ulottaa vaatimuksen koskemaan myös viranomaisia.⁴⁵ Erityisesti pro et contra -argumentaatio näyttyy erityisen merkitykselliseltä nimenomaan vinoumien ehkäisemisen näkökulmasta.⁴⁶ Vaikka pro et contra -argumentaatio oli Virolaisen ja Martikaisen mukaan lisääntynyt tuomioistuimissa 2010-luvulle tultaessa,⁴⁷ se ei kuitenkaan vaikuttaisi edelleenkaan olevan kovin yleinen perustelutyylillä alemmissa oikeuksissa.

Toki mikään argumentaatiokeino ei ole ratkaisu vinoumiin, mikäli ne eivät heijasta todellista päätöksentekoa vaan ovat vain vakuuttavasti kirjoitettua näennäisrationaalisuutta.⁴⁸ Kuten Gary Edmond ja Kristy Martire ovat klassisen periaatteen uudelleenmuotoilussaan todenneet, ”justice should not only seem to be done, but be actually done!”⁴⁹

4.2. Huomio faktaperusteluihin

Aalto-Heinilä ja Paso ovat kuvanneet, miten oikeudellisessa argumentaatiossa on oltu ensisijaisesti kiinnostuneita normipremissien muotoilemisesta. Tosiasiassa ratkaisutoiminnassa keskeisiä ovat kuitenkin usein todistusharkinta ja näytön arviointi eli faktapremissien muodostaminen.⁵⁰ Aalto-Heinilän ja Pason mukaan on yllättävää, ettei argumentaatioteoreettisessa kirjallisuudessa käsitellä enempää faktojen tarkastelua.⁵¹

44. Virolainen – Martikainen 2010, s. 48–49.

45. Sahimaa 2021.

46. Vrt. Heuer 1999, s. 71–73 ja Pherson – Pherson 2021, s. 161. Pro et contra -argumentaation oleellisuudesta myös näyttökysymysten arvioinnissa ks. Henry Prakken, A new use case for argumentation support tools: supporting discussions of Bayesian analyses of complex criminal cases. *Artificial Intelligence and Law* 28(1) 2020, s. 27–49.

47. Virolainen – Martikainen 2010, s. 61 viitaten teokseen Jyrki Virolainen – Petri Martikainen, Pro & contra – tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. *Talentum* 2003.

48. Vrt. Siina Raskulla, Muutoksen ja vakauden dynamiikka – oikeus ja politiikka yhteiskunnallisina diskursseina. *Oikeustiede–Jurisprudentia* LI:2018, s. 329–374, 346.

49. Gary Edmond – Kristy A. Martire, Just Cognition: Scientific Research on Bias and Some Implications for Legal Procedure and Decision-Making. *Modern Law Review* 82(4) 2019, s. 633–664, 664. Perustelemine ei tietenkään ole ainoastaan julkista valtaa käyttävien velvollisuus, vaan vakuuttavat perustelut ovat keskeinen osa kaikkea päätöksentekoa. Argumentaation kehittämisen, seurannan ja arvioinnin tekniikoita on kehitetty monilla aloilla. Ks. esimerkiksi visualisointien, kuten argumentaatiokarttojen ja -diagrammien, käytöstä Pherson – Pherson 2021, s. 181–185. Myös perustelujen esittämisestä sekä suullisen esityksen pitämisestä on mielenkiintoisia ohjeita, ks. Pherson – Pherson 2021, luvut 16, 17.

50. Aalto-Heinilä – Paso 2024, s. 912–913. Ks. myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 253–254.

51. Aalto-Heinilä – Paso 2024, s. 913.

Prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa näytön arviointiin on kehitetty erilaisia teoreettisia työkaluja, mutta niiden hyödyntäminen ei ilmeisesti ole vakiintunutta. Näin siitä huolimatta, että näyttökysymyksen perustelevuus kuuluu nykyään kiistattomasti osaksi ratkaisun perusteluita.⁵² Näyttökysymysten arvioinnissa vinoumien vaikutus olisi kuitenkin kriittistä tunnistaa.⁵³

Haastavaa tietenkin on, ettei näytön arvioinnille ole asetettu tarkkoja kriteereitä.⁵⁴ Kriteerien määrittelemättömyys on toisaalta tarpeen, sillä erilaiset keinot arvioida näyttöä soveltuvat paremmin tai huonommin riippuen siitä, millaisesta tapauksesta on kysymys. Erilaisten arviointikeinojen käyttö myös tuottaa erilaisia lopputuloksia.⁵⁵ Kuten Marjosola, Saranpää ja Korkman ovat huomauttaneet, lopputuloksen mahdollisesta epävarmuudesta huolimatta ratkaisu on tehtävä.⁵⁶ Myös viranomaisissa tapahtuva ennakoiva päätöksenteko sisältää paljon epävarmuutta. Näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa Maahanmuuttovirasto arvioi turvapaikanhakijan lähtö- tai kotimaassaan mahdollisesti kohtaamaa vainoa.⁵⁷

Ratkaisujen tekeminen epävarmuudessa ja tällaisen ratkaisutoiminnan alttius kognitiivisille vinoumille on asia, jonka ratkaisemiseksi on pyritty kehittämään muilla aloilla erilaisia menetelmiä.⁵⁸ Analyysitekniikoille yhteisiä piirteitä ovat ongelman hajottaminen osiin sekä relevanttien muuttujien, tekijöiden ja osa-alueiden tunnistaminen.⁵⁹ Myös oikeuskirjallisuudessa on kehitetty esimerkiksi näytön arvioinnin teorioita, mutta teorioiden merkityksestä vinoumien näkökulmasta on toistaiseksi vähän tutkimusta.⁶⁰ Näyttökysymysten tarkastelu pohjautuu tuomarinkoulutukseen työpaikoilla, mutta yksityiskohtaista tietoa koulutuksen sisällöstä ei löytynyt katsausta varten.⁶¹ Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa on kuitenkin oikeuspsykologian opintojakso, jossa hyödynnetään yleistä ja tieteenalakohtaista tietoa näytön – kuten todistajankertomusten – arvioinnissa. Opintojaksokuvauksessa on nostettu esiin myös päätöksentekoon

52. Aalto-Heinilä – Paso 2024, s. 914 ja Virolainen – Martikainen 2010, s. 254. Ks. Timo Saranpää, Näyttöenemmisyysperiaate riita-asiassa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2010, s. 4.

53. Marjosola – Saranpää – Korkman 2021 ja Pherson – Pherson 2021, s. 55.

54. Ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 274 ja oikeudenkäymiskaaren (4/1783) 17 luvun 1 §:n 2 momentti.

55. Saranpää 2010.

56. Marjosola – Saranpää – Korkman 2021, s. 460.

57. Tällaiseen punnintaan liittyy pitkäjäskoinen tapahtumien sarja, jossa Suomi ensin tuomittiin ihmisoikeusrikkomuksesta viranomaisten hylättyä turvapaikanhakemuksen, minkä johdosta hakijan uskottiin kuolleen palautuksen jälkeen. Myöhemmin kuolemaa on kuitenkin epäilty lavastetuksi. Ks. esim. Eero Mäntymaa – Katri Kirsi, KRP epäilee ennennäkemätöntä turva- paikkahujausta – Ulkoministeriö: Korvauksia ei makseta, irakilaismiesten kuolemaa ei koskaan vahvistettu. Yle Uutiset 24.4.2020 osoitteessa <https://yle.fi/a/3-11320779>.

58. Ks. Pherson – Pherson 2021 ja Heuer 1999, luvut 10–12.

59. Heuer 1999, s. 86. Esimerkkejä strukturoiduista analyysitekniikoista ks. luku 7.

60. Marjosola – Saranpää – Korkman 2021, s. 495 ja Saranpää 2010, s. 129.

61. Ks. Tuomarinkoulutusjärjestelmä. Oikeusministeriön julkaisu 2006:11.

liittyvät virhelähteet, kuten vinoumat.⁶² Vinoumien tunnistaminen alkaa siis läpäistä suomalaisen oikeustieteellisen keskustelun, vaikka työtä on vielä jäljellä.

5. Lopuksi

Asiantuntijat kaikilla aloilla kamppailevat aikaisempaa monimutkaisempien ongelmien kanssa. Tietoa on samalla liikaa ja liian vähän.⁶³ Loogisuuden ihanne, joka on kiinteä osa oikeudellista ratkaisutoimintaa, ei enää yksin riitä päätöksenteon ohjenuoraksi. Argumentaation laajeneminen heijastuu esimerkiksi abduktiivisen päättelyn kehittymiseen 150:n viime vuoden aikana ja sen vakiintumiseen osaksi argumentaatiota: päämääränä on tähdätä parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun.⁶⁴ Kysymys on, puhutaanko ratkaisutoiminnassa riittävästi kognitiivisista vinoumista ja kykenevätkö ratkaisuja tekevät viranomaiset ja tuomarit tunnistamaan ja ehkäisemään vinoumien mahdollisia vaikutuksia. Tähän kysymykseen ei ole suoralta kädeltä löydettävissä ratkaisua. Päätöksenteon kehystäminen kognitiivisilla vinoumilla voi kuitenkin edistää niiden vaikutusten tunnistamista, mihin myös tämä katsaus on pyrkinyt.

Katsauksen pohjalta voidaan tehdä kolme päätelmää oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta kognitiivisten vinoumien näkökulmasta:

1. Ymmärrys oikeudellisesta päätöksenteosta ei voi perustua ratkaisun löytämisen ja perustelemisen erotteluun, vaan kyse on prosessista, jossa toimitaan vuoroin molemmilla tasoilla.
2. Perusteluvollisuus ja erityisesti pro et contra-argumentaatio näyttäytyvät kognitiivisten vinoumien näkökulmasta alikäytettynä voimavarana.
3. Faktapremissien arviointi ja siihen sisältyvien kognitiivisten vinoumien riski tulisi sisällyttää osaksi oikeudellisen ratkaisutoiminnan teoriaa ja käytäntöä, myös oikeustieteellistä opetusta.⁶⁵

Muita organisaatioiden toimintatapoihin liittyviä käytänteitä, joita kirjallisuudessa on tunnistettu, ovat itsearviointi, jatkuva ammatillinen kehittyminen sekä

62. Oikeuspsykologia AO: Näytön arviointi rikos- ja riita-asioissa -opintojakson esittely osoitteessa <https://www.uef.fi/fi/jatkuva-oppiminen/oikeuspsykologia-ao-nayton-arviointi-rikos-ja-riita-asioissa>.

63. Banasiewicz 2019, s. 72.

64. Rautiainen ym. 2023, luku 1.3; Marjosola – Saranpää – Korkman 2021, s. 486; Pherson – Pherson 2021, s. 173–175 ja Virolainen – Martikainen 2010, s. 23.

65. Ks. Aalto-Heinilä – Paso 2024 ja Saranpää 2010, s. 129. Ks. myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 29.

yhteistyö.⁶⁶ Tosiasiassa oikeudellisen ratkaisutoiminnan laatuun ja vinoumien vaikutuksiin vaikuttavat kuitenkin monella tapaa käytettävissä olevat resurssit. Niukat resurssit vaikuttavat esimerkiksi saadun koulutuksen ja perehdytyksen tasoon sekä itse ratkaisutoimintaan jatkuvana kiireenä.⁶⁷ Työn laatu ja siitä saatu palkkio vaikuttavat myös osaavien ja motivoituneiden henkilöiden haluun hakeutua viranomais- ja tuomioistuintehtäviin. Organisaatioiden toimintatavat ja -kulttuuri sekä sosiokulttuuriset uskomukset ja olettamukset vaikuttavat myös toiminnan taustalla.⁶⁸

Teknologian mahdollisuuksista oikeudellisen ratkaisutoiminnan sujuvoittamiseksi ja parantamiseksi on keskusteltu pitkään, ja automaattinen päätöksenteko on yleistynyt rutiiniluonteisissa ratkaisuisissa. Tekoälyä ei kuitenkaan voida kouluttaa tekemään monimutkaisia päätöksiä ilman kattavia perusteluita. Vaarana edelleen on, että tekoälyä koulutettaessa päädytään ainoastaan vahvistamaan inhimillisiä vinoumia.⁶⁹ Myös ihminen on ”black box”, eli emme tarkalleen tunnista ajattelumme vaikuttaneita tekijöitä.⁷⁰ Siksi tekoälyn kouluttaminen yksinomaan ihmisten tekemien ratkaisujen avulla ei ole vaihtoehto. Tarvitaan analyysimallit, joissa ei ole vinoumia ja jotka kykenevät esimerkiksi erottamaan korrelaation ja kausaliteetin.⁷¹ Ohjelmistot ovat työkaluja, eivätkä ne korvaa panostuksia analyttisen prosessin kehittämiseen ja asiantuntijoiden kouluttamiseen.⁷²

Samaan aikaan liiallinen itsevarmuus on toisinaan niin uraansa aloittavien kuin kokeneiden ammattilaisten haaste.⁷³ Uskomus omaan poikkeukselliseen kykyyn olla objektiivinen ei tutkimusten valossa ole perusteltua edes kokeneilla

66. Ks. esim. Heuer 1999, s. 78–81.

67. Ks. esim. Jussi-Pekka Aukia, Tuomioistuinharjoittelu – koulutusta vai hikipajassa raatamista? Lakimiesuutiset 4/2021, s. 16–20; Elisa Minkkinen, Selvitys tuomareiden koulutusuudistuksen vaikutuksista. Lausunnotiivistelmä. Oikeusministeriön Mietintöjä ja lausuntoja 2021:32 ja Antti Savela (toim.), Lainkäytön laadun arviointi tuomioistuimessa. Arvioinnin lähtökohdat ja laatumittaristo. Rovaniemen hovioikeuspiiri 2006.

68. Ks. Pherson – Pherson 2021, s. 163–166. Organisaatioympäristön vaikutuksesta ks. esim. Heuer 1999, s. 78–82.

69. Erään tutkimuksen mukaan kielimallin käyttäminen ei merkittävästi parantanut lääkärin diagnostista päättelyä. Kielimalli yksin pärjasi paremmin kuin lääkäri, joka laati kokeilussa diagnoosin kielimallin avulla. Tutkijoiden mukaan tulokseen saattaa vaikuttaa lääkärin vahvistusvinouma eli se, ettei lääkäri huomioi diagnostiikassa tekoälyn tarjoamia vaihtoehtoja, jos ne eivät vastaa hänen käsitystään mahdollisesta diagnoosista. Ks. Ethan Goh – Robert Gallo – Jason Hom – Eric Strong – Yingjie Weng – Hannah Kerman – Joséphine A. Cool – Zahir Kanjee – Andrew S. Parsons – Neera Ahuja – Eric Horvitz – Daniel Yang – Arnold Milstein – Andrew P. J. Olson – Adam Rodman – Jonathan H. Chen, Large Language Model Influence on Diagnostic Reasoning: A Randomized Clinical Trial. *Journal of American Medical Association* 7(10) 2024: e2440969. Ks. myös Banasiewicz 2019, s. 8–9.

70. Ks. Edmond – Martire 2019, s. 655.

71. Ks. Pherson – Pherson 2021, s. 106–110.

72. Ks. myös Haikarainen 2023, s. 67.

73. Ks. Saarinen – Palomäki 2021, s. 1003; Edmond – Martire 2019 ja MacEachin 1999, s. x.

asiantuntijoilla. Tilanne voi olla jopa päinvastainen, eli uskomus heikentää kykyä objektiiviseen päätöksentekoon.⁷⁴ Puhutaan asiantuntijuuden paradoksisista tai sokea piste -vinoumasta, jossa henkilöllä on taipumus nähdä itsensä vähemmän alttiiksi vinoumille kuin muut, vaikka tosiasiaa näin ei ole.⁷⁵

Asiantuntijuus tulisikin kehystää taidoksi kysyä oikeanlaisia kysymyksiä ennemmin kuin kyvyksi muodostaa kuvitellusti yksi oikea ratkaisu. Asiantuntijan tulee tunnistaa ne hetket, jolloin hän on epämukavuusalueellaan.⁷⁶ Vaikka kokemus ei vapauta kognitiivisista vinoumista, se voi auttaa tunnistamaan ratkaisutoimintaan liittyvää epävarmuutta. Kokemus auttaa myös sietämään omien ennakkokäsitysten murtumiseen liittyvää epämukavuutta ja näin myös kalibroimaan omaa oikeuden vaakaa.

74. Edmond – Martire 2019, s. 633–634, 644–645, 648, 664.

75. Banasiewicz 2019, s. 258 ja Edmond – Martire 2019, s. 649.

76. Heyer 1999, s. 73–74.